

Ірина Гладка,

*доцент кафедри методики викладання
іноземних мов і світової літератури,*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0000-0002-2785-8934>*

м. Київ, Україна

Вікторія Романюк,

*старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет оборони України*

<https://orcid.org/0000-0002-3795-4081>

м. Київ, Україна

**Використання проблемних ситуацій у формуванні
компетентності у говорінні на практичних заняттях
з англійської мови**

**The use of problem situations in the formation of competence
in speaking in practical English language classes**

***Анотація.** Стаття присвячена питанню застосування проблемних ситуацій у процесі формування компетентності у говорінні на практичних заняттях з англійської мови. В статті висвітлено характерні риси, особливості та види проблемних ситуацій, що застосовуються для формування компетентності у говорінні, а також охарактеризовано основні вимоги, правила і способи створення та застосування проблемних ситуацій. Проаналізовано внесок науковців у розвиток технології проблемного навчання, зокрема використання проблемних ситуацій. Докладно описано застосування проблемних ситуацій в процесі вивчення теми, а також технологію та їх опрацювання студентами. Увага приділена використанню різних прийомів проблемного навчання при проведенні занять з англійської мови. Наведено приклади проблемних ситуацій для формування іншомовної компетентності в говорінні студентів-філологів. Доведено ефективність та доцільність використання проблемних ситуацій у формуванні говоріння студентів I курсу. Проблемні ситуації є ефективним інструментарієм, що застосовується з метою узагальнення отриманих знань і вмінь при дослідженнях, що базуються на фактах реального життя. Проблемні ситуації є достатньо гнучким та універсальним інструментом для досягнення цілей різного рівня складності незалежно від обраної теми. Проблемні ситуації є сприятливим майданчиком для покращення практичних навичок у говорінні. Використання проблемних ситуацій на практичних заняттях з англійської мови підвищує мотивацію студентів до вивчення предмету, а також сприяє покращенню*

якості отриманих знань та навичок. Вирішення проблемних ситуацій повинно поєднуватись з іншими активними методами навчання. Переваги використання методу проблемних ситуацій полягають у можливості всебічного розгляду проблеми із залученням матеріалу з різних, пройдених, тем.

Ключові слова: проблемні ситуації, обговорення, тема, мотивація, студенти, знання, уміння.

Summary. *The article is devoted to the issue of the implementation of problem situations in the process of formation of competence in speaking in practical classes of the English language. The article highlights the characteristic features, kinds and types of problem situations used for the formation of competence in speaking, and also describes the main requirements, rules and methods of creating and applying problem situations. The contribution of scientists to the development of problem-based learning technology is analyzed. The application of problem situations in the process of studying the topic, as well as technology and their processing by students, are described in detail. Attention is paid to the use of various methods of problem-based learning when conducting English language classes. Examples of problematic situations for the formation of foreign language competence in the speech of philology students are given. The effectiveness and expediency of using problem situations in the formation of speech of students of the 1st year has been proven. Problem situations are an effective tool used to generalize the acquired knowledge and skills during research based on real life facts. Problem situations are a sufficiently flexible and universal tool for achieving goals of different levels of complexity, regardless of the chosen topic. Problem situations are a favorable platform for improving practical skills in speaking. The use of problem situations in English lessons increases students' motivation to study the subject, and also contributes to improving the quality of acquired knowledge and skills. The advantages of using the method of problem situations are the possibility of a comprehensive consideration of the problem with the involvement of material from various topics.*

Key words: *problem situations, discussion, topic, motivation, students, knowledge, skills.*

Вступ. Говоріння як вид мовленнєвої діяльності відіграє важливу роль у вивченні англійської мови. Розвиток англійської компетентності в говорінні – одне з головних завдань навчання іноземної мови. Метою формування іншомовної комунікативної компетентності є накопичення певного обсягу знань, навичок і вмінь, а здатність використовувати їх в іншомовному спілкуванні [5, с. 91].

Формування компетентності у говорінні студентів I курсу знову стало предметом обговорень між викладачами, психологами та студентами. Але, оскільки, ще недостатньо розроблена методика формування компетентності у говорінні студентів, постає потреба програмно-методичного забезпечення цього процесу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблемне навчання як один із методів викладання стало предметом дослідження як

українських (Л. Бучек [1], Н. Жолобова [2], Т. Кулецька [4], В. Редько [7]), так і зарубіжних (М. Крайн [11], Г. Мауер [12], М. Уігар [13]) науковців.

Мета статті полягає в розробці вправ і завдань до них з використанням проблемних ситуацій на практичних заняттях з англійської мови для формування компетентності у говорінні студентів 1 курсу.

Ми поставили перед собою наступні **завдання**: проаналізувати сучасний стан навчання студентів англійської мови, розробити комплекс вправ на основі використання проблемних ситуацій для формування компетентності у говорінні студентів 1 курсу.

Нами були використані такі **методи дослідження** як: критичний аналіз закордонних та вітчизняних наукових джерел за темою статті; узагальнення та систематизація отриманої інформації; наукове спостереження процесу використання проблемних ситуацій для формування компетентності у говорінні студентів 1 курсу.

Виклад основного матеріалу. Говоріння відіграє важливу роль у повсякденному житті так, як від його якості залежить рівень розуміння мовця оточуючими. Навчити правильно говорити англійською мовою складне завдання, адже говоріння – продуктивний вид мовлення і для його удосконалення потрібна практика, що потребує окремого іншомовного середовища. Таким середовищем є практичне заняття з англійської мови. Для кращого розвитку компетентності у говорінні на практичних заняттях з англійської мови варто застосовувати проблемні ситуації.

Проблемна ситуація – психологічний стан, що викликає в результаті мислительної взаємодії суб'єкта (учня) з об'єктом (навчальним матеріалом). Створення проблемних ситуацій – найвідповідальніший етап. Специфіка створення проблемних ситуацій пов'язана з особливостями створення проблемних ситуацій на основі проблемно-комунікативних, пізнавально-комунікативних та професійних потреб.

Як зазначає дослідниця Н. Дмитрієнко, створюючи проблемні ситуації, потрібно дотримуватись таких вимог:

- 1) виконання завдання має передбачати оволодіння новими знаннями, формування навичок, розуміння умінь;
- 2) самі завдання мають відповідати інтелектуальним можливостям студентів;
- 3) вони мають містити достовірні та реалістичні проблеми, що представляють інтерес для суспільства;
- 4) слід передбачати їх комплексне вирішення, аналіз та узагальнення вивченого і зібраного матеріалу з метою пошуку оптимальних шляхів досягнення поставленої мети;

- 5) мати міждисциплінарний характер;
- 6) мотивувати студентів до самовдосконалення і самоосвіти;
- 7) налаштовувати на співпрацю та встановлення партнерських стосунків між собою та викладачем;
- 8) стимулювати пізнавальну діяльність у студентів, надаючи їм свободу вибору й самостійність [9, с. 80].

Для продуктивної роботи, як відомо, необхідно наближати проблемні ситуації до можливих життєвих ситуацій, щоб студенти були вже віртуально готові приймати правильне рішення в реальному житті.

Нами була розроблена модель для застосування проблемних ситуацій на практичних заняттях з англійської мови: постановка проблеми, обговорення, з'ясування, хід розв'язання, формулювання питань на основі ідей та власного досвіду, пошук інформації щодо проблеми та домовленість про ролі при презентації готового матеріалу.

Перевагами використання проблемних ситуацій на практичних заняттях з англійської мови є можливість активної мовленнєвої комунікації для виконання завдань, мотивація студентів до самостійного розуміння ситуації, розвиток креативного і критичного мислення.

Ми погоджуємось з точкою зору О. Якуб'як щодо необхідності попереднього викладу мовного матеріалу перед застосуванням проблемних ситуацій на практичних заняттях з англійської мови [10]. Досвід показав, що підбір типів проблемних ситуацій, які б відповідали меті заняття, його формату і потребам студентів та попередня інтенсивна робота з мовним матеріалом дає можливість студентам більш усвідомлено аналізувати запропоновану ситуацію, обговорити проблему і те, як її презентувати. Викладач може дати заздалегідь слова, вирази, фразові дієслова та ймовірні сталі вирази, навіть запропонувати прочитати і обіграти діалоги, щоб креативніше проводити обговорення на занятті.

Таким чином, застосування проблемних ситуацій на практичних заняттях з іноземної мови дозволяє студентам використовувати свої навички у розв'язанні комунікативних завдань з метою розвитку комунікативної компетентності у говорінні в іншомовному середовищі, яке б було максимально наближеним до реальності.

Щодо інтересів студентів ми обрали *ситуацію-ілюстрацію*, що передбачає ознайомлення з прикладами з практики певної сфери діяльності або особистого досвіду. Наприклад, ознайомлення з роботами людей, що досягли значних успіхів в тій професії, яку обрали студенти.

Під час застосування *ситуацій-оцінки* студентам можна пропонувати оцінити значущість ситуації та правильність вчинків дійових осіб. Студенти мають проаналізувати цю ситуацію, дати оцінку правильності дій та запропонувати власний варіант розв'язання.

Якщо до теми заняття підходить *ситуація-вправа*, студенти мають провести власне дослідження на задану викладачем тему, індивідуально або в групі, провести опитування серед одногрупників, проаналізувати отримані дані, зробити на їх основі висновки, дати пораду або поділитись досвідом [6].

Як відомо, залежно від способу подачі інформації виділяють наступні типи проблемних ситуацій, які ми і використовуємо в своїй роботі: текстові при осмисленні студентами інформації, що міститься у тексті або у схемах, кресленнях, безтекстові, що створюються усно, через матеріалізовану ситуацію – демонстрацію за допомогою природного явища, короткочасні, які застосовують для миттєвої активізації діяльності студентів на практичному занятті, тривалі, що розв'язуються протягом декількох занять [8].

В процесі сприйняття та усвідомлення студентами проблемної ситуації на практичних заняттях формується проблема. Тому ми обрали проблеми за галуззю та місцем виникнення, роллю в навчальному процесі, способом їх розв'язання. Предметні ситуації виникають у межах одного предмета, їх розв'язують засобами і методами цього предмета; міжпредметні – у навчальному процесі в результаті міжпредметних зв'язків та зв'язку навчання з життям, їх розв'язують методами різних предметів; навчальні відбуваються під час занять, їх розв'язують колективно або індивідуально під керівництвом викладача; позаурочні виникають у процесі виконання домашніх і самостійних завдань, у роботі після занять, в життєвому досвіді студентів, їх розв'язують переважно індивідуально, в окремих випадках – на занятті, колективно.

Залежно від ролі в навчальному процесі проблеми поділяють на головні та допоміжні. Головні проблеми викладач висуває на початку заняття і вони покликані активізувати пізнавальну діяльність студентів щодо всього матеріалу заняття. Допоміжні проблеми застосовують на заняттях за відсутності головної проблеми. Викладач поділяє матеріал заняття на окремі частини та ставить допоміжні питання, що дає можливість поетапно розв'язувати проблему та формувати самостійність.

Щодо способу вирішення проблеми поділяються на фронтальні, де викладач презентує всій групі проблему та пропонує знайти розв'язання її усім студентам разом. Розв'язання групових проблем передбачає поділ студентів на групи. Кожна з груп може мати власну проблему або одну спільну для всіх груп. Індивідуальні проблеми можуть задаватись як викладачем, так й студентами, проте їх розв'язання студенти шукають самостійно [3].

Отже, проаналізувавши наукові джерела пов'язанні з різними класифікаціями проблемних ситуацій ми зрозуміли універсальність

їх застосування на практичних заняттях з англійської мови так, як зазначені раніше типи мають суттєві відмінності у своїй меті, способах проведення та подачі, що залежать від поставлених до заняття цілей. Тому ми можемо стверджувати про доцільність використання проблемних ситуацій практичних заняттях з англійської мови для формування комунікативної компетентності у говорінні.

Ми розробили комплекс вправ щодо використання проблемних ситуацій при формуванні комунікативної компетентності у говорінні на практичних заняттях з англійської мови студентів 1 курсу.

При розробці нашого комплексу ми врахували запропоновані вченими моделі формування англомовної комунікативної компетентності у говорінні та моделі проведення проблемних ситуацій на практичних заняттях з англійської мови. Наш комплекс орієнтується на модель «знизу-вверх» при формуванні англомовної комунікативної компетентності у говорінні та модель використання проблемної ситуації запропоновану Н. Дмітренко.

Комплекс орієнтований на формування англомовної комунікативної компетентності у монологічному мовленні і має наступні етапи використання з відповідними етапами застосування проблемної ситуації:

1. Етап понадфразової єдності (знайомство з проблемою, спостереження і обговорення отриманої інформації; формулювання питань, ідей і гіпотез).

2. Етап міні-монологу (збір інформації для вирішення проблеми).

3. Етап монологу (план дій; рефлексія).

Використання проблемної ситуації на практичному занятті з англійської мови не є доцільним без підготовчих етапів. Протягом перших двох етапів уроку студенти ознайомлюються з проблемою з різних сторін та виробляють перші ідеї щодо її розв'язання.

Пропонуємо розглянути приклад комплексу вправ за темою «Сім'я – сім Я».

І етап (понадфразова єдність).

Вправа 1:

Answer the following questions:

1. Who do you think can be considered a strict parent?
2. Are your parents strict?
3. Do you have friends who have strict parents?
4. What situations can happen between young people and their strict parents?

Вправа 2:

Express your opinion:

1. In your opinion, what is a conflict?
2. Do you believe that it is normal to have conflicts with your parents?
3. Are strict parents a bad or good thing? Why?
4. Do you think conflicts with strict parents are inevitable?
5. What do you think we should do in conflict situations?

II етап (міні-монолог).

Вправа 1:

Listen to the psychologist and express your opinion on the following questions:

Відео психолога про конфліктні ситуації між батьками та дітьми: (https://www.youtube.com/watch?v=r298gpoIE_8)

1. In your opinion, how should conflicts with parents be resolved?
2. In your opinion, is it worth standing up for yourself in conflicts with your parents?
3. Do parents always know what is best for you?

III етап (монолог).

Проблемна ситуація:

Тема: «Сім'я – сім Я».

Мета: навчити висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей; аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку.

Тип проблемної ситуації: ситуація-оцінка.

На цьому етапі студенти знайомляться з проблемною ситуацією, для якої потрібно знайти вирішення, використовуючи знання та досвід набуті у процесі її розгляду на підготовчих етапах.

Інструкція до використання проблемної ситуації: Подивіться відео, в якому показано конфлікт між батьком і сином. Подумайте, як вони повинні вчинити в цій ситуації. Потім презентуйте та поясніть своє рішення перед класом. (https://youtu.be/m_HfbiM5jjE?t=28)

Instruction: Watch the video that shows a conflict between a father and his son. Think about what they should do in this situation. Then present and explain your decision to the class.

На практичних заняттях з методики викладання англійської мови ми розробили плани-конспекти уроків з вирощуванням проблемних ситуацій, як зразки, які студенти зможуть використовувати в своїй роботі:

Фрагмент практичного заняття № 1:

Тема: «Наука і технічний прогрес».

Мета: навчити висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей; аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку.

Тип проблемної ситуації: ситуація-оцінка.

Instruction: Computer technologies are actively expanding into various spheres of human activity and may soon replace workers in various

jobs. That's why some people are angry about this fast development of technology. In your opinion, what does the future hold for employees who fear losing their jobs and what is a possible solution to this problem?

Висновок: Отже, студенти навчилися висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей; аргументувати свій вибір, точку зору та власну думку.

Фрагмент практичного заняття № 2:

Тема: «Харчування».

Мета: навчити висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей; аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку.

Тип проблемної ситуації: ситуація-вправа.

Instruction: *Discuss your patient's problems. Help them choose the right diet and advise them on how to improve their lifestyle.*

Студенти виступають у ролі дієтологів. Запропоновано знайти рішення дієтичної проблеми умовного пацієнта. Вони мають ознайомитись зі списком симптомів та проблем пацієнта, а згодом винести своє рішення у ході дискусії. Так, як ця проблемна ситуація орієнтована на розвиток діалогічного мовлення її можна поєднати з технологією «Акваріум». Студенти сідають за умовний «круглий стіл», пропонують та відстоюють свої варіанти вирішення проблеми, дискутують. Викладач виступає у ролі модератора та при необхідності може також долучитись до обговорення. Студенти, що не беруть активної участі в обговоренні, ведуть спостереження та підводять підсумки дискусії наприкінці заняття.

Висновок: Отже, за допомогою даної проблемної ситуації студенти вдосконалили діалогічне мовлення, ретельно проаналізувавши ситуацію умовного пацієнта та колективно винесли ґрунтовне рішення.

Фрагмент практичного заняття № 3:

Тема: «Природа і погода».

Мета: навчити чітко висловлювати свою думку, ретельно аргументувати обрану позицію у дискусії.

Тип проблемної ситуації: ситуація-оцінка.

Instruction: *The environmental situation is getting worse every year, but only a few average citizens and business owners are willing to switch to eco-friendly energy sources. In your opinion, is it possible to change this situation and how?*

Висновок: Отже, студенти навчилися якісно викладати та аргументувати свої погляди у монологічному мовленні у процесі вирішення даної проблемної ситуації.

Фрагмент практичного заняття № 4:

Тема: «Спорт і дозвілля».

Мета: розвивати діалогічне мовлення та вміння переконувати на основі вивченого матеріалу.

Тип проблемної ситуації: ситуація-вправа.

Instruction: Imagine that one of you is a coach and the other is a player. The player is very upset and doesn't want to play anymore after a bad match. The coach has to convince the player to return to the team before an important match.

Висновок: Отже, використання проблемної ситуації дозволило якісно розвинути навички діалогічного мовлення, переконання та аргументування.

Фрагмент практичного заняття № 5:

Тема: «Я, моя родина, мої друзі».

Мета: формувати навички монологічного мовлення, навчити висловлювати своє ставлення до вчинків інших людей; аргументувати свою думку.

Тип проблемної ситуації: ситуація-оцінка.

Instruction: Imagine a situation where you really want to go to your best friend's birthday party tonight. You've been preparing for it for a long time and looking for a gift, but yesterday you failed an important test and now you need to retake it tomorrow. Your parents don't want you to go to the party, but you feel bad that you spent so much time preparing for it. What do you think you should do in this situation?

Висновок: Отже, завдяки використанню проблемною ситуації студентам вдалось якісно висловити свою думку щодо цієї проблеми та логічно і переконливо її аргументувати.

Фрагмент практичного заняття № 7:

Тема: «Живопис».

Мета: розвивати навички монологічного мовлення, вміння дослухатись до інших точок зору та аргументувати свої погляди.

Тип проблемної ситуації: ситуація-вправа.

Instruction: Imagine that our class are the organizers of an art exhibition. You want to present your favorite painting there. Try to convince the jury why they should choose your painting.

Проблемна ситуація виконується фронтально з використанням елементів рольової гри. Кожен студент по черзі презентує свій вибір та аргументує його доцільність. Окрім того, кожен робить нотатки, щодо виступів та наприкінці заняття студенти анонімно голосують за картини, що будуть представлені на умовній виставці.

Висновок: Отже, у процесі розгляду проблемної ситуації, її подальшого аналізу та вирішення студентам вдалось розвинути

навички монологічно мовлення, відстоюючи свою точку зору та ґрунтовно її аргументуючи.

Фрагмент практичного заняття № 8:

Тема: «Україна».

Мета: розвинути навички діалогічного мовлення, формування вміння аргументувати свою позицію, дослухатись до точки зору інших, аналізувати ситуацію.

Тип проблемної ситуації: ситуація-вправа.

Виконується з використанням технології «Акваріум».

Instruction: Not long ago, the issue of celebrating Christmas on December 25 instead of January 7 arose. This decision was dictated by the desire to distance ourselves from Polish traditions, but many Ukrainians disagree with the change in the date of the celebration. What do you think about this situation? Find the best solution together.

Висновок: Отже, аналізуючи проблему та шукаючи її розв'язання студентам вдалось ефективно сформуванати навички аргументованого монологічного мовлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання проблемних ситуацій для формування компетентності в говорінні має практичну значущість, адже студенти мають можливість обговорити проблеми пов'язані з різними сферами життя. Проблемні ситуації готують студентів до професійного та особистісного життя, стимулюють уяву, фантазію, мислення та інтерес, допомагають самостійно здобувати необхідні знання, підвищують якість їхньої професійної підготовки. Отже, за результатами нашої роботи можна стверджувати, що комплекс завдань та вправи підібрані до проблемних ситуацій за темами, що вивчаються, є доречними та ефективними у процесі формування компетентності у говорінні студентів I курсу. Завдяки впровадженню проблемних ситуацій студенти змогли підвищити свій рівень знань та рівень вмотивованості до вивчення англійської мови, та досягти бажаних результатів навчання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці навчально-методичних комплексів за тематичним спрямуванням, які містять професійно орієнтовані проблемні ситуації, для формування компетентності у говорінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучек Л. С. Активізація розумової та пізнавальної діяльності шляхом впровадження в навчальний процес інноваційних технологій. *Нові педагогічні технології в навчальному процесі*. URL: http://lyuba0402.blogspot.com/p/blog-page_32.html (дата звернення: 29.09.2023).
2. Жолобова Н. О. Методика та технологія: види та умови створення проблемних ситуацій на уроці іноземної мови. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34429/ (дата звернення: 29.09.2023).

3. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / [Кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х. Ш.; наук. ред. Арістова А. В.; упорядн. словника Волобуєва С. В.]. К.: НТУ, 2017. 172 с.
4. Кулецька Т. Ю. Використання проблемних ситуацій на уроках англійської мови в початкових класах. *Український психолого-педагогічний вісник*. Київ: Педагогічний інститут Київського університету ім. Б. Грінченка, 2016. Вип. № 18. С. 9.
5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
6. Проблемно-орієнтоване навчання у викладанні англійської мови як іноземної: теоретичні і практичні питання: монографія / [Ю. О. Бардашевська та ін.]; за заг. ред. Н. Є. Дмитренко та інш.; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського, Ф-т інозем. мов. Вінниця: Т. П. Барановська [вид.], 2017. 163 с.
7. Редько В. Комунікативно-діяльнісна, культурологічна і професійно-орієнтована парадигма змісту іншомовної освіти старшокласників. *Іноземні мови в навчальних закладах*. Київ, 2011. № 4. С. 22–23.
8. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні: кн. для вчителя / Фурман А. В. К.: Рад. Школа, 1991. 191 с.
9. Dmitrenko N. Implementation of problem-based learning in tutorials at higher educational institution. *Innovative Solutions in Modern science*. Dubai, 2016. № 1 (1). P. 77–82.
10. Jakubiak O. "Za i przeciw" metodzie Problem Based Learning w porównaniu z tradycyjnymi metodami nauczania języków obcych. *Prace naukowe akademii im. jana dlugosza w częstochowie. Pedagogika*. Częstochowa, 2016. T. 25, № 1. S. 313–322.
11. Krain M. The Effects of Case-based Approaches on Student Knowledge, Attitudes, and Engagement. *Journal on Excellence in College Teaching*, 2016. P. 131–153.
12. Maurer H. PBL in European Studies. The Higher Education Academy, 2016. 94 p.
13. Weegar M. Comparison of Two Theories of Learning: Behaviourism and Constructivism as Applied to Face-to-face and Online Learning. University of Minnesota, 2014. 57 p.